

ORTAKLIĞI HAKKINDA*

HAN BUHATULI**

lerin eş zamanlı (senkronik) genişliğiyle
yle, aynı zamanda oluşmamıştır. Bu or-
n kronolojik bir zamana bağlıdır. Bu or-
ştırıldığında bağımsız Altay (Türk, Mo-
rinde önce genel bir kalıplaşmanın oluş-
an içerisinde bağımsız oluşumların mey-

risinin temelini atmasından bu yana 270
n doğuştan akraba olduklarıyla ilgili Al-
ç, Fin, Japon, Kore, Türk ve Moğol dille-
bu çalışmaların tamamını belirtmeye im-

ğıyla ilgili benim söylemek istediklerim

onusu ettiğimizde iki meseleyi karşılaştı-
nın oluşmasına, yani insanoğlunun uzun
nyasından ayrılıp çıktığı zamana ulaşır
birbirlerinden tam farklılaşarak oluşma-

nceleri esas almak gerekir? Altay dilleri-
n ile ilgili teorileri esas alarak araştırma-
dır?

e göre ilk insanlar tabiattaki her türlü ses
yapmışlar ve bu kelimelerde nesnelere

asının Şığıstanu İnstitutunun Bas Gölmi Kızmetkeri, Ha-
Akademiyasının Birinşi Dereceli Sıylıgının Lavreatı.

Sosyal şartlanma teorisini esas alacak olursak; bu teoriye göre, “*Altay diline konuşan ilk insanların kendi aralarında kelimeleri seçerek anlaşmaları sonunda dil ortaya çıkmıştır*” düşüncesine ulaşılmaktadır. Bu yüzden de “sosyal artlanma teorisi” Altay dil ortaklığını ispatlamak için teorik temel olamaz.

1.4. İş Teorisi: Bu teoriye göre ilk insanların iş yaparken gayri ihtiyarî çıkarıkları seslere bağlı olarak dil oluşmuştur. Çıkan bu seslerden öncelikle fiillerin luştığı iddia edilir. Bu teorinin yanlışlığı; dili, sosyal yönüyle değil yalnızca şe ilgili ikinci derecedeki yardımcı sözlerle ilgili görmesidir.

İş teorisini esas alacak olursak; bu teoriye göre Altay dilleri ortaklığının Altaylı tek dilde konuşan ilk insanların çalışırken çıkardıkları ünlemlerden yaptıkları fiillerle oluştuğu düşüncesi ortaya çıkar. Refleks sonucu ortaya çıkan ünlemlerin dile uygun gelecek hiçbir belirtileri de görevleri de yoktur. Bu yüzden “iş teorisi” Altay dil ortaklığının ispat etmek için teorik temel olamaz.

1.5. Belirti Teorisi: Bu teori akademik İ. V. Pavlov’un ortaya attığı iki belirtiy yönüyle ilgili ilmi temele dayanmaktadır. Bu ilmi görüşün temeli şudur: Birinci belirtiy yönü; duyu organlarıyla dışarıdan gelen etkiyi benimseme ve ona uygun gelecek her türlü hareketi yapma. İkinci belirtiy yönü ise; kelime, düşünmenin fizyolojik temeli olarak kabul edilir. Düşünmenin kendisi belirtiy teorisinin özlük yönüne esas olmuştur. Yani, “kelime önce belirtilerin belirtisi olarak gerçek hayatın yalnızca insana yönelik şekilde ikinci belirtiy yönünü kurar”. Bu, ikinci belirtiy yönünün birinci belirtiy yönü içerisinde oluştuğu anlamına gelmektedir. Birinci ve ikinci belirtiy yönleri yalnızca insanlara hastır. Ancak Pavlov hayvanlarda da birinci belirtiy yönünün oluştuğunu ispatladı. Pavlov’un düşüncesine göre hayvanlar ve yabancı insanlar, gerçek insan oluncaya ve bizim seviyenize ulaşmaya kadar tabiattaki dış dünya ile görme, ses, ısı ve daha başka türü sezgiler şeklinde olan her çeşit farklı titreşimlerden aldıkları etkilerle bağlanı kurarlar. Sonunda insanoğlunun ortaya çıktığı zamanda, bizim sürekli dayanağımız gerçek hayatın bu ilk belirtileri dikkat çekecek derecede sözlü işaretlerle değiştirildi. Gerçek hayattan alınan etkilerin ve onun bu ilk belirtilerinin temelinde bizdeki kelimelerin benzeri ikinci işaretlerin geliştiği, düşünülmesi gereken bir meseledir.

lığı
olo-
lığı

tik-
ral-

inin
arın
ıce-
ıya-
ısan
im-
ısan
ge-
ıyđı.
đur-
Böy-
ısun-
n ilk
erek

nin)
ıçın

Altay
ıele-
lılle-
ıros-
ken,

Ortaklığı Hakkında

bir düşünce-
12 bin yıllık-
ların oluşma-
birlikte Altay
meselenin en

kirler

ve morfolojik
istik kürsüle-
ronik açıdan
kraba diller”,

u, tek tek Al-
dahil etmek
stikteki ortak
layamadı ve
k istiyorum.

yatta sık kul-
nguz, Japon,
ne kadarının
taklîğine “şu
bütün dillere

) kelimesin-
yüz yirmi se-
n (4000) yıl-
imesi, on iki
i göz önüne

öz dağarcığının kök kelimelerinden bin da % 55'i, üç bin (3000) yılda % 41'i, dört bin (4000) yılda % 12'si korunur" diyerek genel

Moğol, Mançu-Tunguz dillerinde karşılıklı VI. yy.'lar arasında bu dillerin birbirlerinde.

Altay dillerindeki leksik unsurları şöyle ortak kelimeler vardır ve bunlar Moğolcada, Mançu (Mançu) dillerinde de ortak kelimelerdir. Bundan başka Moğol alıntı kelimeleridir. Bundan başka Türkçe ile Tunguzcada

Moğol, Mançu-Tunguz, Japon, Kore) dilleriyle benzerlik; son devirdeki karışmaların sonucu olarak bir diller değildir. Meselâ, Türk ve Moğol morfolojik göstergenin % 50'si tipolojik ben-

doğru hesapladığımızda) Ural-Altay dillerinin on iki bin (12000) yıla, Altay soylu dilleriyle, Türk ve Moğol dillerinin ortaklığının altı bin (6000) yıla, Moğol lehçelerinin dört bin (4000) yıla çıktığını tahmin etmektedirler.

doğrultusunda kendi görüş ve düşüncelerini yayımlayan, G. Clauson'un, G. Doerfer'in, V. G. L.'in ortak hesaplarının", "ispatlamalarının" doğrudan doğruya katılarak, Altay soylu dillerin ortak unsurlarını, morfolojik, sentaktik benzerlikler yönünden karşılaştıran bilim adamlarının fikirlerinin tek taraflı olduğunu farklı bir görüş ortaya koymak doğru gelmektedir. Örneğin göre *kar-* kök kelimesinden Kazak dilinde

ak hesaplamaları Altay
miktarları göz önüne
aya tam cevap vereme-
ğiyle ilgili yeni yöntem
r.

erindeki ortak unsurları
görüşleri Türk, Moğol,
ini ve yalnızca belli bir
nanlı sonuçtur ve bu so-
ri ve miktarı yönünden
bir doğru değerlendir-
Başka bir şekilde söyle-
rallarını, insanoğlunun
ne oluşumu” olarak or-
Clauson’un ve G. Doer-
zerlik”, “alıntı kelime”
unsurları niçin başladı,
tedir.

li Benim Görüşüm

reden her türlü nesneyi,
ni, hacimlerini, büyük-
Bu adlandırma, sözdür.
ırmadır. Öyleyse adlan-
kendi aralarındaki iliş-
leştirilmiş dil sesleridir.
e yoluyla kalıplaştıkları
organlarıyla çıkardıkları
sleriyle tam olarak aynı

özelliklerinin bugüne

seslerinin hangi dahiyla

lerinin söz dağarcığıın-

ların kök morfem ile

yüzden bu dillerdeki

nanlı açıdan hesaplar-

oplulukları devrindeki

şidinden, ses sayısının

ir. Altaylı tek dille ko-

çillerinin nasıl olduğu-

üzden ben, Altaylı tek

ksiyonla) sonuca ulaş-

curdukları ses, v, s* şe-

-ime” el-ayakla işaret

çilerine uygun hâle ge-

eki, “sesli im” ile ken-

tipindeki dil seslerine

şanların ilk ataları olan

mıştır. Bu iki tipli ses.

in söz dağarcığıındaki

ay soylu dillerin bu iki

n. Altay soylu dillerde

te olduğunu ve kelime

başındaki ses sayısı, şekli ve anlamının Altaylı tek dilden günümüze kadar korunmuş olduğunu düşünüyorum.

İşte, bu yüzden de, Altaylı tek dille konuşan ilk atalarımızın *v*, *sv* şekilli dil sesiyle kendi aralarında ilişki kurdukları devre “im-dil” devri demek tam doğru olur. Bu devir, insanın ortaya çıkışı ve gelişmesiyle çalışma hareketinin yeryüzünün her yerinde birbirine çok benzediği devirdir. Altaylı tek dille konuşan insanların mekânı da, yeryüzünün bir bölümü olduğundan Altaylı tek dillerin tarihi, yer yüzündeki insanların tarihiyle ve onların dillerinin doğuşuyla, dil gelişmesinin genel kurallarıyla ilgili olduğuna şüphe yoktur. Bunun kendisi, en başta, bir yönlü, Altaylı ortak “im-dil” olduğunu ispatlamaktadır. Biz bunu Altaylı tek dilin ortak “kaynağı”, “im-dil” devri olarak adlandırıyoruz. Bu “im-dil” devri, Ural-Altay dillerinin hepsi için ortak devirdir.

Altaylı tek dilin “im-dil” devrindeki *v*, *sv* şekilli sesin, yani dil sesinin Çağdaş Altay köklü dillerin kök kelimesiyle şeklinin ve anlamının da aynı olduğunu düşünmek doğru olmaz.

Çağdaş Altay soylu dillerin söz dağarcığındaki her kelimeyi parçaladığımızda *v*, *sv*, *s* şekilli dil sesine ayrılır. Bu üç şekilli dil sesi tek dil devrinden günümüze kadar koruna gelmiştir. Bu üç şekilli dil sesinden kök kelime yapılmış, kök kelimedenden türeme asıl kelimeler yapılmış, kök kelime ile asıl kelimeler konuşma amacıyla dizildiğinde kelimeleri birbiriyle bağlama görevi yerine getirilmiştir.

Altay soylu dillerin bu üç tipindeki ses unsurunun yerine göre, kelimenin en başından sürekli korunan *v*, *sv* tipli iki ses unsuruna kök morfem ve kök morfemden sonra gelen *v*, *s*, *sv* tipli üç ses unsuruna da ek morfem demek tam doğru olur. Yeryüzündeki her halkın dilinde ilim adamlarının araştırmalarına göre “fonem, morfem, kelime, cümle” denilen en temel dil unsurları vardır. Konuşma dili dediğimiz, bu dört temel unsurun birleşmesidir. Bu unsurlar, konuşma sırasında aynı serbestlikle, göz açıp kapayacak kadar bir zamanda dizilir. Başka bir deyişle en küçük unsurdan, en karmaşık unsura kadar şartlı türde birbiriyle iliş-

me, kelimedenden cümle yapılıp, in-
par.

suru pek çok yüz bin yıla uzanan
ık, evrimleşerek gelişme yoluyla

de dört esas (fonem, morfem, ke-
nsurudur.

ek) ünlü (v), yalın (tek) ünsüz (s)
arı bilinen bir konudur. Fakat, v,
bi vücut uzuvlarının hareketleriy-
mıldığı şüphe kaldırmamaktadır.

ay soylu (Türk, Moğol, Mançu-
günümüzdeki şeklinin oluşmadı-
ızca “im” ile cümle olarak anla-
nenin kullanılmadığı şüphesizdir.

deki v, sv tipik kök morfemin Al-
ağdaş Türk, Moğol, Mançu-Tun-
ner kelimesinin en başında süre-
ltaylı tek dilin en ilk “ortak kök

ur dediğim v, sv tipli kök morfe-
evrinde bu dille konuşanlara eski
n duyu organlarına doğrudan etki
elli bir yerini, genişliğini, mikta-
kâmette “kendinden uzak, kendi-
kendinden aşağı”, genişlik mekan
na organları vasıtasıyla v, sv şe-
endirme, o devirdeki Altaylı tek
kidir. İşte, v, sv tipli kök morfe-
..)

in
i-
e-
e-
in
i-
r,
ri

la
r.
u
t-
r-
li
k
ci

-
e-
e-
'e
"
i-
t-
e-

da

en

lk

an

e-

ki

kli

ü-

ta-

de

le

se-

le-

00)

ek

ta-

ses

ket

ya

sli

il-

m-

aş-

al-

er-

un

15

le

l-

e-

e,

nk

un

r-

si

l-

o-

i-

i-

r-

i-

e

r-

r-

t-

r-

k

k

r-

e

Hakkında

öre bir
lerledi.
ı ayıra-
n adını,
ş yavaş
elimeli
rmaşık
imleler
t.
nle ku-
ri “bir-

Y İĞİNİN MİNİ

üzdeki
ik diziliş
tur.

hareket
eren kök
er yavaş
uşmaya
adı.

ğında nesne
t bildiren
le soyut
karşılaman
çoğaldı.

Almati, 1977.

, 1934. C. 117.

vonagal'noe razvitiye yazıka". M, 1963.

tam, der Finnische und der Japanische". Berlin, 1909.

. Altaischen volker nebst samojedischen Marchen und ta-
57.

yazikoznaniye". M, 1957.

im yazıkam" M, 1962.

azıkov i ee izuçeniye". M. 1981.

. proishojdeniye yaponskogo yazıka". M, 1991

udies". London, 1962. Vya, 1969, Nu 5.

1. M, 1960.

lomanyba". Budapest, 1966.

ltaischen sprachen". Heft 1-2. Berlin. 1966.

im i mongolskim yazıkam". - Almati - UB. 1993.

mongol'skom i tyurkskom i drugim Altayskom yazıkah".

skih vzaymosvyazey tuyrkskih, mongol'skih i tunguso-
A-L, 1966, Nu. 3.

niy, t. III, M-L, 1949.

der altaischen Sprache" 1. Wiesbaden. 1960.

- Altayskoe yazikoznaniye". Ufa. 1972.

nongol'skih i drugih Altayskih yazıkah".

h korney i osnov v kazahskom yazıke." Alma-Ata, 1986.

Hakkında

yazıkah".

ısı istorii i

IT TÜRK